

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ТЕОЛОГІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF READINESS OF BACHELOR'S DEGREE RECIPIENTS IN THEOLOGY TO COMMUNICATIVE INTERACTION IN PROFESSIONAL ACTIVITY: PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF EXPERIMENTAL TRAINING

У статті розкрито особливості здійснення формувального етапу педагогічного дослідження щодо впровадження авторської структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Під час організації експериментального етапу дослідження виходили з того, що, згідно з висунутою нами гіпотезою, високий рівень сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності буде досягнутий за умови розгляду комунікативної взаємодії майбутніх богословів як важливого складника цілісного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців; упровадження структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; реалізації комплексу організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Наголошено, що формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності відбувалося логічно-послідовно та безперервно, всебічно охоплюючи життя студента в структурі освітньо-виховного процесу; у позааудиторній діяльності, яка здійснювалася студентами-теологами поза навчальними програмами на добровільних засадах у співпраці з викладачами кафедр і відділами єпархії УПЦ, що стали базою для проведення практик майбутніх теологів, і під час самостійної роботи. Удосконалення освітнього процесу організувалося так, щоб уведення оновлених елементів змісту обраних предметів та авторського спецкурсу органічно поєднувалося з дисциплінами обов'язкового й вибіркового циклів професійної підготовки, не викликаючи перенавантаження у здобувачів вищої освіти, але при цьому досягаючи поставленої мети дослідження.

Ключові слова: бакалаври з теології, комунікативна взаємодія, структурно-функціональна модель, формування готовності.

The article reveals the peculiarities of the implementation of the formative stage of pedagogical research on the introduction of the author's structural and functional model of forming the readiness of future bachelors in theology for communicative interaction in professional activity. When organizing of the experimental stage of the study, it was assumed that, according to our hypothesis, a high level of willingness of future bachelors in theology for communicative interaction in professional activity will be achieved if the communicative interaction of future theologians is considered as an important component of the complete process of the professional training of future specialists; introduction of a structural-functional model of forming the readiness of future bachelors in theology to communicative interaction in professional activity; implementation of a set of organizational and pedagogical features aimed at forming the readiness of future bachelors in theology for communicative interaction in professional activity. It was emphasized that the formation of the readiness of future bachelors in theology for communicative interaction in professional activity took place logically, consistently and continuously, comprehensively covering the life of the student in the structure of the educational process; in extracurricular activities conducted by students of theology outside the curriculum on a voluntary basis in cooperation with the teachers of the departments and departments of the eparchies of the UOC, which became the basis for the practice for future theologians and during their independent work. Improvement of the educational process was organized in such a way that the introduction of updated elements of the content of the selected subjects and the author's special course are organically combined with the disciplines of compulsory and selective cycles of vocational training, without causing overloads in higher education applicants, but at the same time achieving the goal of our research.

Key words: bachelors in theology, communicative interaction, structural-functional model, readiness formation.

УДК 378.013.75:2-1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-15-2-9>

Дерстуганова Н.В.,

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні теологія органічно й упевнено увійшла до українського освітнього простору, з якого була примусово вилучена за радянських часів, що, у свою чергу, призвело до постановки перед сучасною педагогічною наукою завдань щодо вдосконалення змісту освітніх програм фахової підготовки майбутніх теологів з метою виховання висококваліфікованих спеціалістів,

здатних виконати покладене на них украй важливе та відповідальне завдання з відродження духовно-морального стану нашого суспільства. Одним із важливих аспектів фахової підготовки майбутніх богословів, що суттєво впливає на кваліфікацію молодих спеціалістів, є процес формування практичних навичок і вмінь здійснення результативної комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Протягом усього часу існування Церкви велика увага приділялася процесу духовної освіти. Питання теорії й практики проповідницької діяльності відображено в роботах архієпископа Феодосія (Більченко), В. Буреги, священника О. Лимарева, О. Волкова, архієпископа Аверкія (Таушева), протоієрея А. Ткачева, протоієрея І. Толмачева, М. Тареева.

Розвиток теорії та методології православної педагогіки висвітлено в наукових працях С. Борхович, ігумена Георгія (Шестуна), Л. Гладких, С. Дивногорцевої, Є. Ісаєва й В. Слободчикова, Т. Тхоржевської та ін.

Аналіз процесу формування й розвитку системи православної духовної освіти України представлено в роботі Л. Роциної, інституційні засади релігійної освіти в Україні (на прикладі православ'я) розглянуто О. Панасенко, значення православ'я в контексті культурного розвитку українського народу досліджено О. Саган.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На підставі ґрунтовного аналізу широкого кола джерел і наукових праць визначено, що в педагогіці накопичено значний досвід підготовки майбутніх теологів, але проблема формування теоретичних знань і практичних навичок здійснення результативної комунікативної взаємодії в професійній діяльності сьогодні є актуальною та потребує дослідження.

Мета статті – висвітлити особливості впровадження авторської моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формувальний етап експериментального педагогічного дослідження присвячений аналізу ходу роботи щодо впровадження й перевірки ефективності авторської структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Під час організації означеного етапу експерименту в обов'язковому порядку враховувалася специфіка теологічної освіти та багатовікова спадкоємність традицій в організації навчальної й виховної роботи в православних духовних школах, які дбайливо зберігаються й донині.

Варто підкреслити, що навчальна діяльність у вищих духовних навчальних закладах передбачає засвоєння освітніх стандартів вищої духовної освіти, затверджених Священним Синодом УПЦ, а виховний процес ґрунтується на Євангельському вченні та Святому Переданні Православної Церкви й унормовуються внутрішнім Уставом. Освітній і виховний процеси на богословських кафедрах і факультетах світських закладів вищої освіти організовані дещо в інший спосіб (з урахуванням організації освітнього та виховного про-

цесів світських ЗВО), але базується на тих самих принципах.

Одними з основних принципів, покладених в основу дослідження, стали принципи системності, послідовності, комплексності й безперервності, спираючись на які формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності відбувалося логічно-послідовно, всебічно охоплюючи життя студента в структурі освітньо-виховного процесу; у позааудиторній діяльності, яка здійснювалася студентами-теологами поза навчальними програмами на добровільних засадах у співпраці з викладачами кафедр і відділами єпархій УПЦ, що стали базою для проведення практик майбутніх теологів, і під час самостійної роботи.

В основу підготовки студентів-теологів експериментальних груп з метою формування готовності до комунікативної взаємодії в професійній діяльності в структурі освітньо-виховного процесу покладено оновлені елементи змісту наявних дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Педагогіка», «Психологія», «Історія України та української культури», «Вступ до спеціальності та основи богослов'я», «Апологетика» та авторський спецкурс «Основи комунікативної взаємодії теологів в професійній діяльності».

Наприклад, розширення змісту обов'язкової дисципліни циклу професійної підготовки майбутніх теологів «Вступ до спеціальності та основи богослов'я» відбулося внаслідок уведення тем «Розуміння поняття «спілкування» в Старому й Новому Заповітах», «Живе Богоспілкування як ціль богослов'я», «Дар слова як образ Слова Іпостасного» з метою формування в здобувачів вищої освіти знань щодо трансформації в історичному контексті змісту понять «богослов'я», «богослов», «спілкування»; православного розуміння термінів «богослов'я» та «богослов»; формування ціннісного ставлення до комунікативної взаємодії в професійній діяльності; осмислення значення здійснення результативної комунікативної взаємодії для кваліфікованого виконання фахових обов'язків; необхідності постійного самовдосконалення.

Для інтенсифікації розвитку комунікативних навичок і вмінь майбутніх теологів ми запропонували збільшення питомої ваги проблемних лекцій, лекцій-дискусій, лекцій-візуалізацій, лекцій удвох, лекцій-прес-конференцій у загальному обсязі викладання лекційного матеріалу обов'язкових і вибіркових дисциплін циклу професійної підготовки майбутніх теологів, що дало можливість не тільки активізувати механізми розумової активності студентів під час засвоєння теоретичного матеріалу, а й значною мірою діалогізувати лекційний етап навчання, що, у свою чергу, позитивно вплинуло на формування готовності майбутніх

бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Наприклад, під час викладу досить важких для засвоєння студентами тем обов'язкової дисципліни циклу професійної підготовки «Догматичне богослов'я», знання якої мають принципову важливість у процесі підготовки майбутнього богослова, таких як «Суперечки про характер і межі богопізнання», «Полеміка з аріанством в IV столітті», «Римо-католицьке вчення про «Філіокве» (Filioque)», «Основні заперечення проти вчення про творіння світу ні з чого», «Християнське вчення про походження світу і нехристиянські концепції походження світу», «Помилки відносно розуміння людської природи Ісуса Христа», проведено лекції вдвох, завдяки чому зміст навчального матеріалу викладено в живому діалогічному спілкуванні двох викладачів, які доказову базу наукового феномена викладали від імені представників різних богословських шкіл, що мають протилежні точки зору, що дало змогу не тільки здійснити актуалізацію наявних фахових знань через необхідність зіставлення двох точок зору та вибору однієї з них, а й змоделювати реальні професійні комунікативні ситуації, опанувати культуру дискусії, способи ведення діалогу, отримати досвід залучення слухачів до процесу обговорювання, навички коректного висловлювання власного ставлення до проблеми та його обґрунтування, отримати досвід проведення подібних заходів у подальшій професійній діяльності богословів.

Отже, активне застосування нових форм лекцій під час викладання дисциплін основного й варіативного циклів не тільки активізувало засвоєння навчального матеріалу, а й сприяло формуванню готовності майбутніх бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Організація семінарів для студентів-теологів здійснювалася так, щоб дати здобувачам вищої освіти можливість практичного використання теоретичних знань в умовах, наближених до реальних комунікативних умов майбутньої професійної діяльності.

Для досягнення максимального особистісного, фахового та комунікативного розвитку студентів під час проведення семінарських занять усіляко намагалися досягти того, щоб мета всієї групи (учасників семінару) стала водночас й особистісною метою кожного учасника семінару.

Наприклад, на семінарі-дискусії розглядалися такі актуальні теми, як «Що таке Божественні енергії і яким чином можливо до них долучитися?», «Богословські думки про походження людських душ», «Чим душі людські відрізняються від душ тварин?», під час якого студенти набували практичного досвіду спільної участі в пошуках відповідей на поставлені запитання на засадах рівноправної та активної участі, навички лаконічного

висловлювання своїх наукових поглядів, тактового дискутування, коректного спростовування помилкових точок зору опонентів.

Як впливає з вищесказаного, під час семінарських занять не лише відбувалася інтерполяція теоретичних знань у практичну площину професійної підготовки майбутніх фахівців, а й активно формувалися та розвивалися навички комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Метою вивчення спецкурсу «Основи комунікативної взаємодії теологів в професійній діяльності» було формування в майбутніх бакалаврів з теології теоретичних знань і практичних навичок і вмінь здійснення комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Програма авторського спецкурсу побудована так, щоб вивчення кожного з восьми модулів курсу здійснювалося на принципах постійної активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу завдяки активному використанню під час викладання теоретичного матеріалу проблемних лекцій, лекцій-дискусій, лекцій-візуалізацій, лекцій удвох, лекцій-прес-конференцій; широкому застосуванню різноманіття семінарів контекстного типу, на яких відтворювалися майбутні реальні професійні комунікативні ситуації; самостійній роботі, організованій так, щоб для виконання частини завдань кожного з модулів здобувачі вищої освіти повинні були не тільки ретельно опрацювати теоретичний матеріал, а й самостійно об'єднатися в різноманітні групи та організувати спільну діяльність для вирішення поставлених завдань, у яких моделювалися фахові комунікативні ситуації.

Отже, результативність самостійної роботи залежала не тільки від вміння самостійно вчитися, а й від перенесення всіх наявних теоретичних знань про професійну комунікативну взаємодію в практичну площину, активізуючи внутрішній особистісний потенціал.

Упродовж усього авторського спецкурсу, переходячи від модуля до модуля, студенти отримували не лише теоретичні знання в галузі комунікативної взаємодії в професійній діяльності, а й активно застосовували отримані знання, виконуючи завдання, що активізували їхній особистісний, інтелектуальний і комунікативний потенціали.

Варто підкреслити, що від модуля до модуля самостійно організовані колективні завдання ставали все важчими, щоб здобувачі вищої освіти, спираючись на наявні теоретичні знання й отримані практичні навички встановлення та підтримки комунікативної взаємодії, з кожним разом (наче по сходинках піднімаючись до гори), активізуючи особистісний, інтелектуальний і комунікативний потенціали, набиралися досвіду розв'язання все складніших професійних завдань.

Для семінарських і самостійних занять свідома обиралися актуальні й гаряче обговорювані

в суспільстві теми, які часто не мають однозначних відповідей, з метою відпрацювання навичок ведення коректних дискусій, уміння шанобливого ставлення до представників протилежної точки зору, аргументованого доказу правоти власних поглядів, тренування навичок роботи в команді та досягнення спільних рішень.

Отже, протягом усього спецкурсу студенти постійно перебували в стані активної «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії, що давало змогу усвідомити власні комунікативні знання та навички, з'ясувати певні якості й уміння, які треба вдосконалювати.

Детальний аналіз наявних програм професійної практики майбутніх теологів свідчить, що підготовку до професійної діяльності розглядають переважно як засіб закріплення й поглиблення теоретичних знань студентами, а процесу опанування практичними навичками організації комунікативної взаємодії в професійній діяльності приділяють зовсім незначну увагу, що не відповідає рівню вимог сучасного суспільства до молодого теолога. Тому в програмах практики передбачена спрямованість на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Для священнослужителів-керівників практики й інших фахівців у галузі релігії від баз практики з метою збагачення теоретичними знаннями та практичним досвідом формування в майбутніх бакалаврів з теології готовності до комунікативної взаємодії в професійній діяльності організована робота науково-методичного семінару «Педагогічна майстерність: формування готовності до здійснення комунікативної взаємодії в професійній діяльності майбутніми бакалаврами з теології».

Завдання кожної з практик, що є логічним продовженням попередньої практики, давали можливість здобувачам вищої освіти безпосередньо в професійному середовищі не тільки опанувати індивідуальними практичними знаннями, навичками й вміннями, а й отримати досвід колективних способів дій у процесі виконання фахових завдань, що інтенсивно сприяло формуванню готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Розуміння богослов'я як частини цілкового служіння людини Богові, як певного способу життя сприяло тому, що більшість здобувачів вищої освіти у свій вільний час добровільно виконували певні види робіт при храмах і монастирях, були читцями, паламарями, співаками на кліросі, викладачами в дитячих школах, катехізаторами, консультантами. Розуміючи важливість набуття певного духовного, фахового, інтелектуального та комунікативного досвіду здобувачами вищої освіти під час виконання перерахованих видів робіт, викладачі кафедр постійно здійснювали всебічну підтримку їхньої діяльності, стимулювання прояву різноманітних ініціатив, що також сприяло формуванню готовності до професійної комунікативної взаємодії.

Висновки. Отже, провідною ідеєю формувального етапу експериментального дослідження ефективності авторської структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності стала організація освітнього процесу на засадах спільної продуктивної діяльності й активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії здобувачів вищої освіти з викладачами та одногрупниками під час виконання різноманітних завдань у групах мінливого складу чисельності, а також студентів із людьми різного віку під час практик, просвітницьких і катехізичних заходів за межами закладів вищої освіти.

На всіх етапах упровадження структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності здійснювався певний контроль з метою оцінювання ефективності запропонованої моделі. Підкреслюємо, що нами зафіксована стабільна позитивна динаміка всіх показників окреслених компонентів готовності бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у всебічному дослідженні, науковому осмисленні й обґрунтуванні процесу формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до результативної комунікативної взаємодії в професійній діяльності.